

תרומה - "מטמוניות עמוקות ועקלקלות" של הארון

השיחה: לקוטי שיחות חלק כ"א, שיחה ב' לפרשת תרומה • siha.beiyoune@loubavitch.fr

לכל לראש, מדוע הרמב"ם רואה צורך להתעכב על 'פרטים היסטוריוניים' אלה: הרי ידוע שהרמב"ם מתעכב רק על דברים הנוגעים להלכה למעשה, וכאן לא רואים איך ידיעת פרטים אלה חשובה כדי לדעת את ההלכה למעשה!⁴

מה גם, שהדבר שנוי במחלוקת בגמרא, אם הארון אכן הונח במקום מסתור זה, או שבכלל נלקח עם בני ישראל בבבל⁵. אם כן, מדוע הרמב"ם נוקט כגישה אחת אם אין לזה שום משמעות הלכתית, לא בימינו אלה ולא לימות המשיח?

ועוד יש להבין, ובהקדים דהנה ידוע שכל פרטי בית המקדש נבנו על פי ציווי מפורש של הקב"ה, כלשון הכתוב (דברי הימים א' כח, יט): "הַכֵּל בְּכֶתֶב מִיַּד ה' עָלַי הַשְּׁכִיל", ועד כדי כך שיש דיונים שלמים בגמרא על פרטים שהתווספו בהמשך⁶.

ואם כן, איך הוסיף שלמה מדעתו מקום מסתור זה בבית המקדש? הרי לא ראינו בכתובים שצווה על כך!

מקור 3 - האם ניתן לומר שעניין עיקרי כהארון היה חסר בבית שני?

ובכן, כדי להבין זאת יש להתעכב קודם על המיקום של הלכה זו - על הארון ומקום המסתור שלו - בדברי הרמב"ם:

ובהקדים שבפרק ראשון בהלכות בית הבחירה, הרמב"ם מבהיר הדברים שהם "עיקר בבנין הבית" - הקודש וקודש הקדשים, ובבנין זה - "עושין כלים", ומפרט את פרטי בנייתם.

בפרקים הבאים, פרק שני ופרק שלישי, מפרט הרמב"ם את צורת הכלים; ובפרק רביעי עומד הרמב"ם על צורת הבית עצמו (הכתלים, ההיכל וכו'), ובפרק זה מתעכב גם על הארון.

נשאלת השאלה: הרי הארון, עם כל חשיבותו, הוא לכאורה רק "כלי" ולא חלק מ"צורת הבית" עצמו! מדוע אפוא מכלילו הרמב"ם בפרק העוסק בצורת הבית (בפרק רביעי)?

ומזה מוכח שדלעת הרמב"ם, הארון איננו רק כלי הנמצא בקדש הקדשים, אלא הוא חלק של מבנה קדש הקדשים עצמו, כי הארון הופך את בית המקדש ל"בית לה", כמו שכתוב "ונועדתי לך שם" - הקב"ה מתגלה דווקא דרכו⁷.

אך לפי זה מתעוררת תמיהה גדולה: בבית השני הרי לא היה הארון במקומו (אלא היה במקום המסתור שלו); האם ניתן לומר שהיה חסר בבית זה אחד מהדברים שהם "עיקר בבנין הבית", [ושהשכינה לא יכלה לשרות שם כמו שצריך]?

⁴ יעב"ץ על הרמב"ם (בספרו לחם שמים): "...מה שהביא רבינו דברים אלו כאן שנראה לכאורה שאין נפקותא מזה לענין דינא. וידוע שכל דבריו להלכה אמורים אי הילכתא למשיחא או לזמן הזה. ודברים שאין יוצא מהן דין מהדינים ולא מוסר והנהגה וידיעה הצריכה אין מדרכו ז"ל להטפל בהם בחיבור זה. כל שכן שהדבר במחלוקת שנוי (בגמרא יומא נג, ב) ורבינו הכריע כדברי האחד. הלא לא דבר רק הוא. אלא שאיזה צורך הביאו לכך".

⁵ גמרא יומא נג, ב: "רבי אליעזר אומר: ארון גלה לבבל; ...רבי שמעון בן יוחאי אומר: ארון גלה לבבל; ...רבי יהודה (בן לקיש) אומר: ארון במקומו נגנז".

⁶ לדוגמא: הגמרא גמרא (סוכה נא, ב) מתעכבת על ה"תיקון גדול" שעשו בבית המקדש שהוסיפו עזרת נשים ("שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה"), שלכאורה זה לא נכלל בתכנון המקורי של הקב"ה... ועונה הגמרא שהם מצאו אז פסוק המוכיח שזה היה רצונו המקורי של הקב"ה, שבני ישראל יהיו "משפחות משפחות" - אנשים לבד ונשים לבד.

⁷ תרומה כה, כב: "ונועדתי לך שם ודברתי אתה מעל הפתח מבין שני הפתחים אשר על ארון העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל".

הערה למגיד השיעור: שיחה זו היא חידוש נפלא של כ"ק אדמו"ר על החשיבות בהכנת מקום מסתור לארון הקודש, דבר הקובע בעצם את נצחיותו של בית המקדש.

שיחה זו מיוסדת על התוועדות ש"פ דברים תש"מ (תמצאו במדור 'הוספות' של האתר), בה קישר הרבי את ההוראה של "סותר ע"מ לבנות" עם כמה וכמה עניינים, וכדאי לעיין שם.

הוכן גם "מקורות צורת הדף" (תמצאו גם במדור 'הוספות'), כדי להכין היטב את השיחה עם מקורותיה. ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בפרשתנו, הקב"ה מצווה למשה לדבר עם בני ישראל אודות איסור החומרים השונים עבור בניית המשכן כליו, ונותן הדרכות מפורטות איך לבנות את המשכן וכליו, עד לפרטים הכי קטנים.

הדבר הראשון אותו מפרט הקב"ה הוא ארון הברית; כמובן שזהו כלי מרכזי ביותר במשכן ובית המקדש: בארון הברית יכניסו את לוחות הברית השניות ושברי הלוחות הראשונות ועוד דברים¹.

בשיעור זה נתעכב על פרט מסתורי בקשר לבניית בית המקדש הראשון: שלמה המלך הכין, תיכף בשעת הבנייה, מקום מסתור עבור הארון - הקיים שם עד עצם היום הזה.

נתעכב בשיעור זה על הצורך הקיומי בבניית מקום מסתור זה - מצד עצם הגדרת בית המקדש, ואיך שדבר זה פועל עלינו היום - עד בניית בית המקדש השלישי תיכף ומיד, וכפי שנבאר בהרחבה בעז"ה.

מקור 1 - מקום המסתור שהכין המלך שלמה עבור הארון

בקשר לבניית ארון הקודש בבית המקדש, כותב הרמב"ם בפרק רביעי מהלכות בית הבחירה:

"אָבן הַיְתָה בְּקֶדֶשׁ הַקְּדָשִׁים בְּמַעְרְבוֹ, שְׁעָלֶיהָ הָיָה הָאָרוֹן מְנַח, וּבְעֵת שֶׁבָנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת וַיַּדַּע שֶׁסּוּפוֹ לְחָרֵב, בָּנָה בּוֹ מְקוֹם לְגַנְזוֹ בּוֹ הָאָרוֹן לְמִטָּה בְּמִטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וְעֻקְלָקְלוֹת;

"וַיֵּאשְׁיֵהוּ הַמֶּלֶךְ² צָוָה וַיִּגְנְזוּ בְּמְקוֹם שֶׁבָנָה שְׁלֹמֹה, שְׁנַאֲמָר (דברי הימים ב' לה, ג): "וַיֵּאמֶר לְלִוִּים הַמְּבִינִים לְכֹל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לֵה', תִּגְנוּ אֶת אָרוֹן הַקְּדָשׁ בְּבֵית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בְּיָדָיו, אֵין לְכֶם מִשָּׂא בְכֶתֶף, עֲתָה עֲבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם";

" וַיִּגְנְזוּ עִמּוֹ מִטָּה אֲהָרֹן וְהַצְּנָצָנִת וְשִׁמּוֹן הַמִּשְׁחָה, וְכָל אֵלוֹ לֹא חָזְרוּ בְּבֵית שְׁנֵי, וְאֵף אֲוִרִים וְתַמִּים שֶׁהָיוּ בְּבֵית שְׁנֵי לֹא הָיוּ מְשִׁיבֵין בְּרוּחַ הַקְּדָשׁ".

במילים אחרות: הרמב"ם מספר שכבר בהתחלת בניית המקדש הראשון, שלמה המלך הכין מקום מסתור עבור הארון, אם היה צורך בכך (לדוגמא: כשבית המקדש היה ח"ו בסכנה).

מקור 2 - התמיהות היסודיות על דברי הרמב"ם

דברי הרמב"ם האלה מעלים כמה תמיהות³:

¹ ישנם שיטות חלוקות בגמרא אם הספר תורה שכתב משה רבינו (אחד מהי"ג ס"ת שכתב ביום ז' אדר) הוכנס לארון הברית, או שהיה במדף ליד ארון הברית.

² יאשיהו מלך יהודה נמשח למלך בגיל שמונה, לאחר שאביו נרצח על ידי מתנקש. הוא מלך משנת 3120 (640-) משך 31 שנים.

³ באותיות א-ב בשיחה מתעכב הרבי של שמונה (!) דיוקים נפלאים בדברי הרמב"ם האלה, וכדאי מאוד להסבירם בע"פ לפי טיב הקהל, בתחילת השיעור או באמצעות הביאור שיבוא. (בדף המקורות, הודגשו ברמב"ם המילים עליהם הרבי מדייק, כדי להקל על הסברת העניין לפי טיב הקהל).

ומזה מובן ששלושה בתי המקדש אינם נפרדים, אלא זהו, בעיקר, בית אחד - הנבנה שוב ושוב¹⁴, עד שיהיה נצחי!

מקור 7 - שלמה המלך "הכניס" את אפשרות החורבן בבנייה

ומזה ניתן להבין עניינים נפלאים בנושא החורבן והגלות בכלל: בבית המקדש כשלעצמו לא ייתכן חורבן - הגויים בכוחות עצמם אינם יכולים לשלוט ח"ו על ביתו של הקב"ה, בדיוק כשם שאינם יכולים לשלוט על גורלו של יהודי. האפשרות לחורבן ח"ו נובעת מכך שהיהודי נותן מקום לכך על ידי מעשיו. כמו כן, האפשרות לחורבן הבית בפועל נבעה מכך שבשעת בנייתו של בית המקדש, ניתנה האפשרות לחורבנו, בשעה ששלמה המלך "הכניס" בעצמו אפשרות זו בתכנון הבנייה.

מקור 8 - "ירידה לצורך עלייה": חורבן הבית עצמו מוליך לבנייה

[נשאלת השאלה: מדוע שלמה המלך עשה זאת?! האם היה עליו להכניס מושג של חורבן דווקא בשעת שמחת הבנייה?!] וביאור הדברים: באמת, גם החורבן נוגע ומביא לתכלית בנין הבית, מפני שחורבן הבית אינו לצורך החורבן עצמו ח"ו וח"ו, אלא כדי שעל ידי כך תהיה התעלות גבוהה יותר - ירידה צורך עלייה¹⁵ - עד לבנין הבית השלישי שיהיה בית נצחי. שלמה המלך ידע שהבנין שהוא עושה כעת הוא "בנין של בני אדם", וממילא סופו להיחרב, ולכן קבע בו מלכתחילה את האפשרות לחורבן; מצד אחד - כדי להודיענו שבית זה יכול להיחרב, ומצד שני - כדי להבטיח נצחיות הארון ובית המקדש עד לבניית הבית המקדש השלישי שיהיה "בנין של הקב"ה"¹⁶.

מקור 9 - ההוראה: "מטמוניות עמוקות ועקלקלות" של התשובה

עפ"ז יש לבאר בפנימיות העניינים, את שלושת הביטויים בהם הרמב"ם השתמש - "מטמוניות, עמוקות, ועקלקלות": בזה רצה להשיענו שלמרות שבחיצוניות נראה שמעשה בניית מקום לגניזת הארון קשור אכן לאפשריות של חורבן; הנה דווקא על ידי ירידת החורבן ניתן, עם תיקון ותשובה, להגיע לעלייה, לגילוי "מטמוניות עמוקות"¹⁷ - הדרגות הנעלות ביותר באלוקות, שעל ידי עבודה רגילה, באופן ישר, אי אפשר לגלותן. רק באמצעות עבודת התשובה, הנעשית כאשר האדם הולך בדרך של "עקלקלות" (דרכים עקומים) - דווקא מזה נוצרות ה"עקלקלות" החיוביים, תוצאות בלתי-קונבנציונליות, שהם העומקים הכי גדולים שיכולות להתגלות רק בדרך זו. וכל זה יהיה בגלוי בבית המקדש השלישי, הבנין הנצחי, שייבנה ויתגלה במהרה בימינו ממש, על ידי משיח צדקנו!¹⁸

כדי לענות של שאילה זו, מחדש הרמב"ם דרך סיפור פרטי בניית המקדש, שבמבנה הבית נקבע מלכתחילה, שיהיו לארון, כביכול, שני מקומות בבית המקדש: א) מקום גלוי, בקדש הקדשים. ב) מקום לגנוז, "למטה" מקדש הקדשים, "במטמוניות עמוקות ועקלקלות" - ומחדש הרמב"ם שגם מקום מסתור זה הוא מלכתחילה חלק של הבנין.

במילים אחרות: גניזת הארון במקום המסתור לא הייתה רק "בדיעבד" ומחוסר ברירה, אלא זה היה דבר מתוכנן מההתחלה: בעת בניית הבית היה על שלמה המלך לדעת שבית המקדש ייחרב מתישהו, ושלא נצטווה ובנה את מקום הגניזה עבורו.

ובמילא מובן שהוא לא בנה מקום מסתור זה על דעת עצמו, אלא כך צווה מלמעלה, להכין מקום חילופי זה עבור הארון⁸, והוא קידש אותו בדיוק כפי שקידש ה'מקום הרשמי' לארון...

מקור 5 - הארון הוסתר גם כשבית המקדש לא עמד בסכנה

עפ"ז ניתן להבין מדוע מביא הרמב"ם כל הפרטים סביב גניזת הארון על ידי המלך יאשיהו:

הארון לא נגנז אז רק מפני שהיו בעת חורבן, אלא הדבר נעשה גם בשעה שבית המקדש עצמו לא היה בסכנה כלל, כפי שידועה עוצמת ישראל בתקופת יאשיהו, [אלא שגנזו אותו בגלל בעיה צדדית שהיתה קשורה להתנהגות בני ישראל⁹].

ותירה מכך, הכנסת הארון למקום גניזתו ע"י יאשיהו היתה דומה להכנסת הארון לקדש הקדשים על ידי שלמה המלך:

(א) הארון הוכנס בציוויו של יאשיהו המלך; (ב) הדבר נעשה דווקא על ידי הלויים, בדומה לכניסת הארון בימי שלמה¹⁰.

ולפיכך מביא הרמב"ם גם את סיום הפסוק "אין לכם משא בכתף - עתה עבדו את ה' אלקיכם"¹¹: להודיע שהגם שהארון היה במצב של "גניזה", העבודה של בית המקדש אינה פגומה.

ולכן מביא הרמב"ם הדוגמא מהאורים ותומים בבית שני, שהיו בשלימותם גם אז¹², אלא שלא יכלו לשמוע אותם; אבל הם השלימו את מנין הבגדים של הכהן הגדול. וכן הוא בקשר לארון, שגם אם לא ראו אותו מכיון שהיה במקום המסתור - הוא היה קיים בפועל, והכניס את הקדושה בבית המקדש.

מקור 6 - שלושת בתי המקדש הם בנייה ממושכת של אותו בית!

עפ"ז יובן חידוש גם בבניית הבית הראשון: גם אם בחיצוניות נראה שבנין זה לא היה נצחי מפני שנחרב, בכל זאת הוכנסה בו קדושה נצחית, חלקה בה החורבן לא תופס מקום כלל¹³.

⁸ בצפנת פענח על התורה (הפסטר פקודי) לומד זאת מן הפסוק "וְאֵשׁ שָׁם מְקוֹם לְאָרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית ה' (מלכים א, ח, כא), ומדייק מדברי הרמב"ם שזה קאי על מקום המסתור של הארון, שקודש על ידי שלמה המלך בעת ההיא.

⁹ רש"י דברי הימים ב פרק לה: "תנו את ארון הקודש - לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם...לפיכך צוה יאשיהו להושיבו וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה; ורבותינו אמרו שאמר ללויים לגנוזו שם".

¹⁰ מלכים א, ח, ו: "וַיָּבֵאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶל מְקוֹמוֹ אֲלֵ דָבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֲלֵ תַחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים". ומדייק הרבי, שגם בימי יאשיהו, הדבר נעשה ע"י הכהנים (משבט לוי) שרק הם יכלו להיכנס בקדש הקדשים.

¹¹ שלכאורה הוא "תרת" דסתר": "אין לכם משא בכתף" - עבודתם שלשאת את הארון הסתיימה, "עתה עבדו את ה' אלקיכם"... והלא עבודתם כבר נגמרה...

¹² לשיטת הרמב"ם דווקא, כמבואר בארוכה במפרשים (באר שבע סוטה מת, א).

¹³ רמב"ם הל' בית הבחירה ו, טז: "במקדש וירושלים - קדשה ראשונה קדשה לעתיד לבוא" (גם אם בינתיים יהיה חורבן ל"ע). אבל כאן החידוש עוד יותר גדול, לא רק שהמקום הוקדש גם לעתיד לבוא, אלא שמלכתחילה מקום זה נשאר קדוש וקיים לעולמי עד: כל מושג החורבן לא שייך בו כלל וכלל.

¹⁴ כמו בתחיית המתים: לא יבראו אז גופים חדשים לגמרי, אלא הגופים יחודשו מ"עצם הלוד" - עצם של הגוף מלפני כן, שבו לא חל שום "חורבן" ח"ו.

¹⁵ וכפי שלמדנו בלקו"ש חכ"ט דברים-חזון (מיוסד על התועודות ש"פ דברים תשמ"ג - שנה אחת לפני אמירת שיחה זו בש"פ דברים תשמ"א), בענין "סותר על מנת לבנות", שה"יתר" לחורבן בית המקדש ע"י הקב"ה הוא רק מכיון שהוא ית' בונה ע"ז, דרך החורבן עצמו, את בית המקדש השלישי. עיי"ש בהרחבה.

¹⁶ כפי שהדבר מפורט בארוכה בזוהר (ח"ג רכא, א), החילוק בין "בנין של בני אדם" שהוא יכול להיחרב, לבין "בנין של הקב"ה" שהוא נצחי מצד עצם גדרו.

¹⁷ כלשון הכתוב "עמוק עמוק מי ימצאנו" (קהלת ז, כד) - העומקים הכי חזקים שבלי עבודת התשובה לא שייך לגלות כלל וכלל.

¹⁸ בהתועודות המקור (ש"פ דברים תשמ"א) הוציא מזה הרבי כמה הוראות: (א) כל יהודי שייך לכל הדרגות הנפלאות; וממילא בהפצת המעיינות, יש להדריך אותו ישר בכל המצוות ולא לעשות חשבונות לאיזו מצוות הוא שייך. (ב) להשפיע על יהודים, ועד "לעשרה שיושבים ועוסקים בתורה", בפרסום הכי גדול שישפיע על כמה שיותר יהודים, כדי שנצא תיכף מן הגלות ברחמים!